

АНГЛІЙСЬКА ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ В ЕКОНОМІЧНИХ ТЕКСТАХ: ГЕНЕЗИС ТА СЕМАНТИКА

Розглядаються питання генезису англійських юридичних термінів в економічному дискурсі. Дослідження етимології є важливим елементом для нашої роботи, бо вважається, що про конкретне вживання терміна можна говорити тоді, коли повністю знаємо його історію, і, що краще розуміння мови взагалі може бути досягнуте за умови розуміння того, як певні терміноелементи пов'язані з словами англійської мови чи іншої з індоєвропейських мов.

The article deals with the genesis of *English* legal terms in economic discourse. Etymology has been made a strong feature of the work because it is believed that certain insights into the current usage of a term can be gained from a full knowledge of the term's history and that a better understanding of language generally can be achieved from knowing how words are related to other words in English and to words in other Indo-European languages.

Термінологія є основним, але не єдиним прошарком лексики мови науки. Вона функціонує не ізольовано, а у поєднанні із загальнонавчаною лексикою, при цьому переважно у будь-якому спеціальному тексті можна семантично розмежувати звичайні слова та фахові. Основою для такого розмежування є відношення термінів та загальнонавчаних слів до різних понять. Терміни завжди співвідносні із спеціальними поняттями на відміну від загальнонавчаних слів, які співвідносяться з поняттями неспеціальними. Однак цей семантично нейтральний лексичний прошарок мови науки відрізняється від лексики загальнолітературної мови. Ця відмінність зумовлюється загальною особливістю мови науки. Її призначення полягає у тому, що вона є засобом наукової інформації, інтелектуальної комунікації, якій притаманна передусім строга логіка викладу, емоційно нейтральна позиція.

Загальним призначенням мови науки визначається і місце в ній термінів. Терміни в мові науки вживаються за своїм прямим призначенням (як номінанти спеціальних понять), тому вони вимагають строгості вживання. Однак – це тільки семантичний бік термінів. Для виявлення усіх інших лінгвістичних особливостей термінології, зокрема юридичної термінології економічного дискурсу, необхідно охарактеризувати її з різних точок зору: з генетичної (джерела формування), з лексико-граматичної (частини мови в термінології), лексико-семантичної, дериваційної. Кожна з цих характеристик вимагає врахування системи, до якої належить досліджувана термінологія. Загальним фоном для термінології є лексичний склад мови науки та словотворча підсистема мови науки.

Аналізуючи сучасну юридичну термінологію з генетичної точки зору, несолідно розрізняти її джерела, з яких запозичені в термінологію готові мовні одиниці, й ті, які надають можливість створити терміни (слова та словосполучення) засобами деривації. І перші, і другі джерела охарактеризовані тільки з одного боку — перенесене ціле слово у термінологічну систему чи створене згідно з певною словотворчою моделлю. Щодо запозичень готових слів у термінології потрібно розрізняти запозичення не тільки з однієї мови в іншу, а й з системи в систему (або з системи в підсистему). У другому випадку маємо на увазі запозичення в конкретні галузеві

Розглядаються питання генезису англійських юридичних термінів в економічному дискурсі. Дослідження етимології є важливим елементом для нашої роботи, бо вважається, що про конкретне вживання терміна можна говорити тоді, коли повністю знаємо його історію, і, що краще розуміння мови взагалі може бути досягнуто за умови розуміння того, як певні терміноелементи пов'язані з словами англійської мови чи іншої з індоєвропейських мов.

The article deals with the genesis of *English* legal terms in economic discourse. Etymology has been made a strong feature of the work because it is believed that certain insights into the current usage of a term can be gained from a full knowledge of the term's history and that a better understanding of language generally can be achieved from knowing how words are related to other words in English and to words in other Indo-European languages.

Термінологія є основним, але не єдиним прошарком лексики мови науки. Вона функціонує не ізольовано, а у поєднанні із загальноновживаною лексикою, при цьому переважно у будь-якому спеціальному тексті можна семантично розмежувати звичайні слова та фахові. Основою для такого розмежування є відношення термінів та загальноновживаних слів до різних понять. Терміни завжди співвідносні із спеціальними поняттями на відміну від загальноновживаних слів, які співвідносяться з поняттями неспеціальними. Однак цей семантично нейтральний лексичний прошарок мови науки відрізняється від лексики загальнолітературної мови. Ця відмінність зумовлюється загальною особливістю мови науки. Її призначення полягає у тому, що вона є засобом наукової інформації, інтелектуальної комунікації, якій притаманна передусім строга логіка викладу, емоційно нейтральна позиція.

Загальним призначенням мови науки визначається і місце в ній термінів. Терміни в мові науки вживаються за своїм прямим призначенням (як номінанти спеціальних понять), тому вони вимагають строгості вживання. Однак – це тільки семантичний бік термінів. Для виявлення усіх інших лінгвістичних особливостей термінології, зокрема юридичної термінології економічного дискурсу, необхідно охарактеризувати її з різних точок зору: з генетичної (джерела формування), з лексико-граматичної (частини мови в термінології), лексико-семантичної, дериваційної. Кожна з цих характеристик вимагає врахування системи, до якої належить досліджувана термінологія. Загальним фоном для термінології є лексичний склад мови науки та словотворча підсистема мови науки.

Аналізуючи сучасну юридичну термінологію з генетичної точки зору, неслідно розрізняти її джерела, з яких запозичені в термінологію готові мовні одиниці, й ті, які надають можливість створити терміни (слова та словосполучення) засобами деривації. І перші, і другі джерела охарактеризовані тільки з одного боку — перенесене ціле слово у термінологічну систему чи створене згідно з певною словотворчою моделлю. Щодо запозичень готових слів у термінології потрібно розрізняти запозичення не тільки з однієї мови в іншу, а й з системи в систему (або з системи в підсистему). У другому випадку маємо на увазі запозичення в конкретні галузеві

Розглядаються питання генезису англійських юридичних термінів в економічному дискурсі. Дослідження етимології є важливим елементом для нашої роботи, бо вважається, що про конкретне вживання терміна можна говорити тоді, коли повністю знаємо його історію, і, що краще розуміння мови взагалі може бути досягнуте за умови розуміння того, як певні терміноелементи пов'язані з словами англійської мови чи іншої з індоєвропейських мов.

The article deals with the genesis of *English* legal terms in economic discourse. Etymology has been made a strong feature of the work because it is believed that certain insights into the current usage of a term can be gained from a full knowledge of the term's history and that a better understanding of language generally can be achieved from knowing how words are related to other words in English and to words in other Indo-European languages.

Термінологія є основним, але не єдиним прошарком лексики мови науки. Вона функціонує не ізольовано, а у поєднанні із загальнонавчальною лексикою, при цьому переважно у будь-якому спеціальному тексті можна семантично розмежувати звичайні слова та фахові. Основою для такого розмежування є відношення термінів та загальнонавчаних слів до різних понять. Терміни завжди співвідносні із спеціальними поняттями на відміну від загальнонавчаних слів, які співвідносяться з поняттями неспеціальними. Однак цей семантично нейтральний лексичний прошарок мови науки відрізняється від лексики загальнолітературної мови. Ця відмінність зумовлюється загальною особливістю мови науки. Її призначення полягає у тому, що вона є засобом наукової інформації, інтелектуальної комунікації, якій притаманна передусім строга логіка викладу, емоційно нейтральна позиція.

Загальним призначенням мови науки визначається і місце в ній термінів. Терміни в мові науки вживаються за своїм прямим призначенням (як номінанти спеціальних понять), тому вони вимагають строгості вживання. Однак – це тільки семантичний бік термінів. Для виявлення усіх інших лінгвістичних особливостей термінології, зокрема юридичної термінології економічного дискурсу, необхідно охарактеризувати її з різних точок зору: з генетичної (джерела формування), з лексико-граматичної (частини мови в термінології), лексико-семантичної, дериваційної. Кожна з цих характеристик вимагає врахування системи, до якої належить досліджувана термінологія. Загальним фоном для термінології є лексичний склад мови науки та словотворча підсистема мови науки.

Аналізуючи сучасну юридичну термінологію з генетичної точки зору, неслідно розрізняти її джерела, з яких запозичені в термінологію готові мовні одиниці, й ті, які надають можливість створити терміни (слова та словосполучення) засобами деривації. І перші, і другі джерела охарактеризовані тільки з одного боку — перенесене ціле слово у термінологічну систему чи створене згідно з певною словотворчою моделлю. Щодо запозичень готових слів у термінології потрібно розрізняти запозичення не тільки з однієї мови в іншу, а й з системи в систему (або з системи в підсистему). У другому випадку маємо на увазі запозичення в конкретні галузеві

1.46:34

атнюк
арства

ному
тсья,
його
о, як
ських

irse.
tain
and
ted

не
ту
о
и
з
і
)

термінології, зокрема з юридичної термінології в економічну, або, навпаки, та семантичне перетворення їх, семантичне термінологічне уточнення, яке необхідне для спеціального найменування. Згадуючи про термінотворення як про процес утворення спеціальних найменувань, необхідно враховувати різницю, характерну для термінології, коли терміни утворюються з готових частин, тобто терміноелементів, і коли вони утворюються за допомогою засобів логічного словоутворення — афіксацією — згідно з існуючими моделями. Переважно стандартними терміноелементами є греко-латинські за походженням морфеми, які стали міжнародним термінологічним фондом. Стародавньогрецька та латинська мови є мертвими мовами, тому вони особливо зручні, на думку В. Даниленко, для творення термінів у різних національних мовах науки [1]. Семантика коренів та афіксальних морфем подається для сучасних мов у "консервованому" вигляді. Позбавлені природних умов розвитку, греко-латинські мовні елементи підлягають стандартизації та моносемантизації, що особливо цінно у термінології. Для термінів, утворених на базі греко-латинських елементів, не характерна полісемія, вони не викликають хибних асоціацій, оскільки не мотивують термінологічні найменування.

Дія та функціонування джерел формування термінологічної лексики в різні періоди розвитку мови змінювалися залежно від багатьох причин, серед яких важливу роль відіграють різні чинники поза мовними явищами. Аналіз літератури показав, що значний відсоток термінів становлять слова, запозичені з інших мов. Ці терміни приходять в англійську термінологію (наприклад, економічну чи юридичну) як готові мовні одиниці разом з поняттями, реаліями, які вони позначають.

Англійська термінологічна лексика, у тому числі юридична, розвивалася століттями. Ця терміносистема розвивається і далі, постійно змінюючись, але водночас це — єдина цілісна система, яка функціонує та змінюється разом з людським суспільством. Питання генезису наукових термінів висвітлювались у багатьох працях, зокрема: О. Реформатського, В. Григор'єва, І. Кочан, Т. Панько, Г. Мацюк, О. Сербенської та ін. Механізми утворення термінів на базі греко-латинських мовних компонентів досліджує В. Григор'єв [див. 7]. Вивчення етимології сакральної, суспільно-політичної, лінгвістичної, друкарської та інших термінологій простежуємо у І. Кочан, Т. Панько, Г. Мацюк [3]. Конструктивним, зокрема для нашого дослідження, є висновок О. Реформатського про те, що більшість термінів є утвореннями греко-латинського походження [4; 5].

Питання генезису англійських юридичних термінів, що вживаються в економічному дискурсі, є специфічним, воно ще не розглядалось, і в цій роботі досліджується вперше. Наголосимо, що запозичення економічною терміносистемою юридичних терміноелементів зумовлене передусім суспільними процесами, міжсоціумними відносинами та економічним розвитком держави. Постійний економічний прогрес вимагає правового статусу у здійсненні економічних стосунків, тому усе частіше констатуємо функціонування юридичної термінології в економічній підмові. Привертає увагу та обставина, що процес "входження" юридичної термінології в мову різних сфер сягає корінням ще середньовіччя, коли починали зароджуватися правові та економічні відносини між певними соціогрупами.

Розглянемо в діяхронному плані питання генетичних, юридично-економічних транс-позицій. Аналіз літератури з цього питання показав, що трансформація та транспозиція юридичних термінів у різножанрових текстах є природним явищем, усладкуванням лексики одних поколінь наступними. При цьому відбувається поєднання давньої та актуалізація нової мовної лексики вченими, юристами, економістами та представниками інших професій, які безпосередньо мають справу з правовою, економічною діяльністю.

Як свідчать спостереження, елементи юридичної терміносистеми, її форми і моделі беруть свій початок в англійській соціально-економічній лексиці середньовіччя [3]. На подальших етапах історичного розвитку відбувається розширення семантики загальноживаних соціально-економічних систем на базі відповідних наукових дефініцій. Причому слова, які впродовж віків зберігали кореневу морфему, надалі набувають можливості різнопланової деривації, зокрема можуть оформлятися іншими суфіксами, здебільшого не втрачаючи первісного значення.

Аналізуючи фактологічний матеріал, ми дійшли висновку, що юридичні економічного дискурсу можна диференціювати за походженням їх основ. Це терміни власномовними словами (група 1), що мають латинську (група 2) та французьку (група 3). До групи 1 ми віднесли такі терміни: *deed, sale, settlor, share, strike* тощо (4 % усієї зафільмованої кількості слів). До групи 2 — *acceleration, alienation, contract, license, premium* та інші (в середньому серед груп, 82 % термінів). Група 3 містить такі елементи: *abandon, abatement, allotment*, тощо (14 % усіх юридичних термінів економічного дискурсу). При цьому ми зафіксували запозичення більшості термінів з латинською основою, які прийшли в англійську мову з старофранцузької.

Власномовними вважаємо англосаксонські за походженням слова, привнесені з кінця V ст. германськими племенами. Як основа мови ці слова вживаються протягом тисячоліття. Щодо іншомовних основ, то якщо кількість запозичень у староанглійській мові незначна, то після норманського завоювання, як свідчать історичні джерела, запозичення масовими і становили одне з джерел збагачення англійського словника [2]. Особливо в англійській мові, і через французьку, і з самого джерела, надійшла значна кількість латинських слів, певна частина яких зберігають не лише форму, а й правопис мертвої мови. Наступні терміни зафіксували в економічних текстах, є саме такими словами та словосполученнями: *prospectus, actus reus, mens rea, ultra vires*.

Цікавим є той факт, що зараз у судах Великобританії відмовилися від вживання латинських легалізмів. Наведемо приклади нової юридичної термінології [15, с. 6]:

Стара термінологія:

subpoena
guardian ad litem
ex parte
minor
interrogatory

Нова термінологія:

witness, summons
litigation friend
without notice
child
request for information

Як бачимо, мова постійно розвивається та модифікується. Застарілі форми переходять у практичні та зручні для користування. У цьому разі на зміну старим латинізмам і власномовні слова, які є часто вживаними елементами у професійній комунікації.

Розглянемо детальніше на прикладах генезис термінів названих груп та проаналізуємо початкові значення терміноелементів.

Група 1. Термін *deed* сягає корінням староанглійської мови, маючи форму *ded*, середньовіччя це слово видозмінюється у *dede*:

deed < ME. dede < OE. ded, dæd.

У юридичному значенні “акт”, “документ за печаткою” – сучасна версія терміна вживається в економічному контексті, як у прикладі: *Such a deed not only conveys title, grantor but also contains several warranties for the benefit of the grantee* [8, с. 422].

До лексичного складу англійської мови належить і юридичний термін староанглійський період це слово на письмі передавалось як *lagu*, а в середньовіччя – означало “щось встановлене, затверджене”:

law < ME. lawe < OE. lagu.

Сучасне слово *law* “закон”, “право”, “юриспруденція” вживається і в економічному дискурсі. *The law of diminishing returns states that beyond some point, decreasing amounts of additional output are obtained when equal extra units of a varying input are added to a fixed amount of some other inputs* [1119]. Цей термін переважно вживають сьогодні у навчально-методичній літературі з економіки та монографіях, пов’язаних з певними юридичними питаннями в економіці. Семантика терміна в економічних текстах відповідає його семантиці в юридичній підмові.

ни
є
и.
ої
ла
зе
те
з
у
к
з
і
і

Група 2. Широко вживається в економіці та юриспруденції інтернаціональне слово *contract*, яке є продуктом подвійного запозичення з латинської мови. Термін прийшов в англійську мову в епоху середньовіччя від старофранцузького слова:

contract < ME. and OFr. < L. **contractus**.

У сучасних лесикографічних джерелах *contract* визначається як “контракт”, “договір”, “угода”: *A contract is essentially a certain type of agreement or promise or set of promises* [11, с.188]. *Goods, the subject matter of the contract of sale, include all personal chattels, that is, tangible movable things, but not shares or bonds, or documents representing debts or obligations in pay money* [13, с.141]. *Generally, oral contracts are legally valid, binding, and enforceable* [14, с. 52]. Контракти є проміжною ланкою під час здійснення певних економічних операцій, наприклад, купівлі-продажу, виробництва певної продукції, поставок товару тощо, тому терміноелемент *contract* часто можна зафіксувати у такому виді комерційного документа. Ми простежили також його вживання в літературі інших жанрів.

Разом з *contract* в систему юридичної термінології та в економічну підмову входить терміноелемент *license*, який можна зустріти на упакуваннях деякої продукції, наприклад, на відео-, аудіокасетях (тут *license* — “ліцензія, дана власником патенту виробляти певний вид товару”): *Under exclusive license from ATOLL Music, France* (напис на аудіокасеті). Утворений від латинського дієслова *licere* — “бути дозволеним”, дієприкметник минулого часу *licens* є основою для латинського слова *licentia*, яке, своєю чергою, було запозичене старофранцузькою та пізніше середньовічною англійською:

license < ME. & OFr. < L. **licentia** < **licens**, present participle of **licere**.

В економічному контексті це слово набуває значення, аналогічного значенню в юридичному контексті — “ліцензія”: *A license does not usually confer a right to exclusive possession of the land, nor any estate or interest in it. The profit, as a legal interest over A's land, will bind A's successors, in little, as will the license that is irretrievably bound up with it* [9, с. 15].

Група 3 містить терміноелементи, запозичені з французької мови. Юридичний термін *franchise* фіксуємо вже в епоху середньовіччя в англійській мові, зокрема у похідній формі від *franc* “вільний”:

franchise < ME. and OFr. < **franc**.

Маючи значення у юридичній терміносистемі — “пільга”, “право голосу”, “муніципалітет”, це слово вживається також в економічному тексті: *The successful franchises are practically legendary, ranging from Ray Kroc's McDonald's to a multitude of other names that crowd the highly trafficked thoroughfares of America and the world. The unsuccessful franchises, however, are equally numerous, if not more so. This has caused state and federal regulators to focus on how franchises are distributed* [8, с. 344]. Юридичне значення наведеного вище терміна в економічному дискурсі зберігається, про що свідчать приклади.

Від старофранцузької форми *enseurance*, утвореної від *seur* — “надійний”, “вірний” за допомогою префікса *en-* та суфікса *-ance*, в англійській мові адаптується і термін *insurance*:

insurance < OFr. **enseurance** < **en-** + **seur** + **-ance**.

Сучасне значення цього терміна в юриспруденції є “страхування”, це значення зберігається і в економічній підмові: *Insurance companies will not directly insure a person against his or her failure to conduct a commercial operation properly* [8, с. 459]. Цей термін можна найчастіше зустріти в комерційних документах та підручниках, меншу частоту його вживання ми зафіксували у монографіях, наукових статтях та у статтях на економічну тему.

У процесі аналізу наукових досліджень та фактологічного матеріалу ми дійшли висновку, що немало юридичних термінів економічного дискурсу латинського та французького походження стали невід’ємною частиною англійського лексичного термінологічного фонду. Розвиток юридичної терміносистеми — явище перманентне, відбувається він як за рахунок створення нових номінацій, так і шляхом переосмислення старих.

Значний інтерес становлять також питання генезису елементів економічної терміносистеми юридичного дискурсу, особливості функціонування термінів у відповідних фахових текстах, що може бути предметом подальших досліджень.

Додаток 1. ММ 011

1. Даниленко В.П. *Русская терминология. Опыт лингвистического описания.* – М., 1977.
2. Мостовий М.І. *Лексикологія англійської мови: Підручник для ін-тів і фак. іноз. мов.* – Харків, 1993.
3. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. *Українське термінознавство.* – Львів, 1994.
4. Реформатский А.А. *Термин как член лексической системы языка // Проблемы структурной лингвистики.* – 1967. – С. 101—105.
5. Реформатский А.А. *Что такое термин и терминология // Вопросы терминологии.* – 1961, – С. 46–55.
6. Сербенська О.А. *Розвиток української юридичної термінології після Великої Жовтневої Соціалістичної Революції: Дис...канд. філол. наук.* – Львів, 1965. – 276 с.
7. *Текст как явление культуры / Г.Д. Антипов, О.А. Донских, И.Ю., Морковина, Ю.А. Сорочкин.* – Новосибирск, 1989.
8. Adamson J. *Basic Law and the Legal Environment of Business.* – Chicago, 1995.
9. Bhagwati J. *Illegal Transactions in International Trade.* – New York, 1974.
10. Bologna G., Lindquist R., Wells J. *The Accountant's Handbook of Fraud and Commercial crime.* – New York, 1995.
11. Fisher B., Phillips M. *The Legal Environment of Business* – West Publishing Co., 1983.
12. Francis J. *Management of Investments,* – New York, 1988.
13. *Manual of Canadian Business Law.* – Toronto, 1987.
14. McCoy T, Volk J. *Law and Business. The Regulatory Environment.* – New York, 1991.
15. *Newsweek (the International newsmagazine).* – Switzerland, 10.05.1999.
16. Rayburn L. *Principles of Cost Accounting* – Irwin, Inc., 1989.